

HERCZEG FERENC ÉS A NEMZETI SZÍNHÁZ

Írta: Németh Antal
a Nemzeti Színház igazgatója

Az igazi színműíró nemcsak a Múzsza csókja aratja drámai szerzővé, hanem a színház, a gyakorlati színház ölelése is. A sikeres, nagy színpadi szerzők életében majdnem mindig döntő szerepet játszik a színházzal való közvetlen kapcsolat, a színjátszással való megismerkedés. A színház *Herczeg Ferenc* ifjúságának talán első nagy művészeti élménye. Szülővárosának, Versecnek volt színháza. Egy gazdag sváb polgár építtette a német vándorszíntársulatok hajlékául. De nemcsak Thespis kordéjának lelkes kóborlói játszottak itt, hanem fölléptek a verseci műkedvelők, még maga a színházépítő — és dilettáns drámaíró — mecénás is. A verseci aranyifjúságnak tehát bőségesen volt is alkalmá bepillantást nyerni a világot jelentő deszkák életébe. *Herczeg* maga is gyakran tréfálkozott azon, hogy ő lett az egyetlen a verseci ifjak közül, akit a Thaliával való komái szeretkezés elhódított a rendes polgári élettől. Ifjú barátai szorgos, derék családapák lettek, ő pedig «csak» író és színműíró.

A Nemzeti Színház büszkén vallhatja magáénak *Herczeg Ferencet*, a színműíró, mert ő indította el szerzői pályáján. *Paulay Edée*, a Nemzeti Színház legnagyobb igazgatójái, a nagy « fölfedező »-é, a friss tehetségek pártolójái ez az érdem. Ő szólította fel a

Pesten jogászkodó eis újságíróskodó Herczeg Ferencet, hogy nem írna-e darabot? Herczegnek akkor már készen állott *első* drámai próbálkozása: *A hozományvadász*. Ebből az első kísérletből született meg azután *A dolovai nábob leánya*. Herczeg az eredeti milieut, melyben már benne volt Tarján Gida ügyvéd és Biliczky aljegyző úr, katonai környezetbe tette. Paulay emlékezetes «csak hozza el nekem»-jére a szerző átadta neki a darabot. 1893-ban, ötven éve volt «A dolovai nábob» ősbemutatója. Azóta a Nemzeti Színház állandó műsordarabja, a mai napig *214-szer került színre* abban a színházban, melyben Paulay akkor új magyar szerzőt avatott.

Az első darab sikere természetesen nem maradt egyedül. Egy év múlva új darab került ki a «szerző műhelyéből: *«A három testőr»*. Ennek a sikere — akkor — még az első darabénál is sokkal nagyobb volt. «A három testőr» is hosszú időn át állandó műsor darabja volt a Nemzeti Színháznak. Legutoljára öt évvel ezelőtt került színre.

Herczeg színműírói pályája ettől kezdve egyenes vonalban tör fölfelé. Az ország, első színpadán kerül színre a *«Honthy háza»* (1896), *«Az első vihar»* (1899), *«Bizánc»* (1904), *«Éva boszorkány»* (1912), azután Szigligeti születésének 100. évfordulójára írt (1914), majd a koronázási ünnepségre készült (1916) két ünnepi játék. Az *«Árva László király»* 1917-ben került színre.

A világháborút követő összeomlás és forradalmak ideje nem kedvezett Herczeg nemzeti irányzatú új drámájának, úgy, hogy *«A fekete lovas»*-t csak 1919 decemberében mutathatta be a Nemzeti Színház.

A következő év tavaszán ismét ünnepi, alkalmi darabot írt a szerző, «Az árva korona»-t. «A holicsi Cupido» az 1921. év Herczeg-bemutatója.

Ezt követi «*A Gyurkovics lányok*» felújítása a Nemzeti Színházban. (1922.) Ez a kedves vígjáték azóta szintén a Nemzeti Színház állandó műsordarabja, mely az elmúlt huszonnégy év folyamán 144-szer került színre. «*A költő és a halál*» c. új drámai költeményt (1922) követte a «*Balatoni rege*» (1923) és a «*Karolina*» (1924) felújítása.

1925. új, nagyjelentőségű, eredeti Herczeg-bemutatót hoz: «*A híd*»-at. Ez az immár klasszikussá vált darab éppúgy állandó műsordarabja a színháznak, mint a «*Bizánc*», vagy az «*Ocskay brigadéros*», az «*Árva László király*», ezek a nagy, mar adandó becsű történelmi drámák. Az 1926, 1928, 1929. években a Nemzeti Színház az állandóan műsoron lévő Herczegdarabokon kívül beilleszti műsorába az eredetileg magánszínházakban színrekerült «*Kék róká*»-t, a «*Kéz kezét mos*»-t, a «*Déryné ifjasszony*»-t és a «*Péter és Pál*» c. egyfelvonásost, valamint «*A nevadai ezredes*»!. Új, jelentős, eredeti bemutató az 1930-ban színre került «*Szendrey Julia*».

Ezután éveken át felújítások képviselték a színház műsorán Herczeg gazdag drámai munkásságát. Különös fordulatot jelentett azután a Herczeg-felújítások történetében a «*Kék róka*» felújítása 1938-ban az újonnan megszervezett Nemzeti Kamaraszínházban. Ez az előadás *egyetlen színi évadban kétszázas siker-sorozatot ért* és ezzel újra helyet teremt a briliáns kamaradarabnak Európa színpadjain, sőt a filmen is.

A «Kék róka» példátlan sikere új színpadi művek írására ösztönözte az évek óta hallgató Herczeg Ferencet. Megszületik «*Az utolsó tánc*» című szatirikus vígjáték, mely ugyancsak a Nemzeti Kamaraszínházban kerül színre hasonló, rendkívüli sikerrel.

Ilyen nagy színműírói munkásság, ilyen kivételes jelentőségű és sikerű színpadi múlt után, érkezik el most Herczeg Ferenc nyolcvanadik születésnapjához és egyúttal színműírói pályájának félszázados ünnepéhez. Ünneplése az egész ország kedves kötelessége.

Az író, a drámaíró értékelése immár irodalomtörténeti, színháztörténeti feladat, hiszen az illusztris szerző belenőtt a magyar irodalom és színház folyamatos életébe. Munkássága egész korszakot ölel fel és korszakot teremt. Nem a színingazgató feladata méltatni ezt a fél évszázadot felölelő munkásságot, mely benn él a művelt magyarság köztudatában. A színházi ember csak őszinte csodálkozással adózhat neki a sokoldalú magyar színműírónak, aki ilyen tekintetben *egyetlen utóda Szigligetinek és Csikynek*.

A színműíró Herczeg úgyszólván a dráma minden műfajában jeleset, sikereset, maradandót alkotott. Az egyfelvonásos, kabaré számára írott tréfától, a bohózatától kezdve, a komolyabb vígjátékon, a szatírán, a társadalmi drámán át a mesejátékig és a nagy történelmi tragédiáig minden műfajban irodalmi becsüt alkotott.

Mindig eredeti tárgyválasztásában és formáiban is. Mindig választékos és tartózkodóan konzervatív. Alig van színműíró, aki teljesen távortartotta volna magát az elmúlt évtizedek divatos új stílusaitól, az

«izmusok»-tól anélkül, hogy azért maradi lett volna. A mérsékelt bölcs haladás jellemezte Herczeg munkásságát. Azért színműveinek mondanivalói mutatják, hogy előkelően zárkózott élete dacára is tisztán érzi a kor időszerű problémáit és meg is tudja azokat szó-
laltatni úgy, hogy a mindenkori ma fölfigyel reá. A nyolcvanéves író a ma színpadán épp úgy tud modern lenni, mint ötven évvel ezelőtt!

A Nemzeti Színház méltán büszke arra, hogy magáénak vallhatja Herczeg Ferencet. Műveinek java itt került színre és azok a darabjai is, amelyeket a színházi élet pillanatnyi érdekei más színházak színpadán mutattattak be először, a nemzet színpadán éltek és élnek tovább zavartalan színi életüket. A színház nem elégszik meg az értékes művek egy szezon sikerének szánt bemutatásával, hanem hivatása szerint gondoskodik azok folyamatos életéről is. Az ország színháza most! örömmel köszönti azt a szerzőt, akit félszáz évvel ezelőtt avatott és akinek kultuszát következetes munkájával egyengeti tovább a marandóság, a jövő felé!

HERCZEG FERENC MŰVEI A NEMZETI SZÍNHÁZBAN

	<i>Először</i>	<i>Előadások</i>
	<i>játszották:</i>	<i>száma:</i>
1. A dolovai nábob leánya	1893 3. 10	214
2. A három testőr	1894 3. 2	125
3. Honthy háza	1896 2. 14	17
4. Az első vihar	1899 2. 8	8
5. Bizánc	1940 4. 22	120

	<i>Először játsszották:</i>	<i>Előadások száma:</i>	
6. Éva boszorkány	1912	3. 22	41
7. Ünnepi játék Szigligeti szül. 100. évf.	1914	3. 27	3
8. Ünnepi játék Ófelsegek megkoronázására	1916	12. 30	1
9. Árva László király	1917	10. 26	77
10. A fekete lovas	1919	12. 5	74
11. Az árva korona	1920	3. 23	5
12. A holicsei Cupido	1921	10. 18	12
13. Gyurkovics lányok	1922	5. 12	144 Először a Magyarban 1899 1. 17
14. A költő és a halál	1922	12. 29	9
15. Balatoni rege	1923	3. 19	22 Először a Vígben 1902 2. 28
16. Karolina	1924	9. 26	24 Először: Modern 1916 11. 18
17. A híd	1925	11. 20.	95
18. Kék róka	1926	2. 11	242 Először a Vígben 1917 1. 3
19. Ocskay brigadéros	1926	9. 24	53 Először a Vígben 1901 2. 8
20. Kéz kezet mos	1928	4. 24	18 Először a Vígben 1903 11. 6
21. Déryné ifjasszony	1928	10. 12	28 Először a Vígben 1907 2. 6
22. Péter és Pál	1929	5. 18.	1 Apolló kabaréban 1917 10. 12
23. A nevadai ezredes	1929	10. 11	15 Először a Magyarban 1914 1. 30
24. Szendrey Julia	1930	2. 28	20
25. Utolsó tánc	1939	11. 18	181
26. Aranyborjú	1940	11. 9	15 Először a Vígben 1922 3. 15

A fenti összeállítást Hajdú László «Adatok a Nemzeti Színház százéves történetéhez» című nyomtatás alatt álló művéből vettük.